

BESLUT
2025-09-01

Dnr SU FV-2116-25

Områdesnämnden för humanvetenskap

Stefan Helgesson
Vicerektor

Justitiedepartementet
Regeringskansliet

Handläggare:
Karolina Alveryd

Yttrande över remiss: Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck (SOU 2025:59)

Områdesnämnden för humanvetenskap har ombetts att till Justitiedepartementet inkomma med synpunkter på remiss av betänkandet *Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck (SOU 2025:59)*. Betänkandet har remitterats till Juridiska fakulteten och Samhällsvetenskapliga fakulteten. Synpunkter har inkommit från Juridiska fakulteten och redovisas i bifogad bilaga, som utgör områdesnämndens svar.

Stefan Helgesson

Karolina Alveryd

Juridiska fakultetskansliet

Områdesnämnden för humanvetenskap

Remissvar: Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck (SOU 2025:59)

Juridiska fakultetsnämnden vid Stockholms universitet har anmodats att lämna synpunkter på rubricerat betänkande.

Inledning

I betänkandet Stärkt lagstiftning mot hedersrelaterat våld och förtryck framgår att syftet med uppdraget var att ta fram förslag som återspeglar en skärpt syn på hedersrelaterat våld och förtryck. Juridiska fakultetsnämnden delar till stor del utredningens straffrättsliga utgångspunkter och ser positivt på förslag som innebär att frågor som rör våld, otillbörligt tvång och utsatthet synliggörs och hanteras. De förslag som läggs fram i betänkandet rör bland annat straffrättsliga åtgärder avseende gärningar som kan riktas mot både barn och vuxna. I det följande beskrivs först några rättsliga utgångspunkter för Fakultetsnämndens kommentarer. Därefter följer några konkreta synpunkter som Fakultetsnämnden anser behöver beaktas i det kommande lagstiftningsarbetet.

Några rättsliga utgångspunkter för Fakultetsnämndens kommentarer

Det kan konstateras att när åtgärder rör barn ställer inte minst FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) upp vissa särskilda krav, exempelvis att konventionsstaterna, som det anges i artikel 19 barnkonventionen, ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder för att skydda barn mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavarens eller annan persons vård. Sådana skyddsåtgärder bör, där så är lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättandet av sociala program som syftar till att ge barn och de personer som har hand om barn nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa och, där så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande. Av artikel 3 framgår att vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ,

Juridiska fakultetsnämnden

ska i första hand beaktas vad som bedöms vara barnets bästa. Barn ska också tillförsäkras rättigheter utan åtskillnad av något slag (artikel 2 barnkonventionen).

Utövandet av samhällets ansvar för barns rätt till skydd förutsätter en holistisk syn där kärnan ska vara barnets bästa. Fokus ligger inte på lagföring, utan på att barnets situation ska bli bättre. På senare år har en rad lagförslag lagts fram som på olika sätt hanterar barns behov, rättigheter och utsatthet i familjemiljöer.¹ Fakultetsnämnden betonar särskilt vikten av att frågor som rör barn och barns utsatthet och skyddsbehov hanteras samordnat. Det gäller både i förhållande till genomförandet av lagstiftningsåtgärder och vid tillämpning. I frågor som rör barns, och även vuxnas, utsatthet är exempelvis samverkan över myndighets- och rättsområden av stor vikt. Samtidigt kan samverkan medföra utmaningar. Detta har exempelvis belysts i forskningen på våldsområdet, där det bland annat beskrivits att det vid en samordning kan finnas risk att den straffrättsliga logiken ges företräde framför den socialrättsliga, med följden att våldsutsatta individer inte får det stöd och skydd som de har rätt till och behov av.²

Fakultetsnämnden vill även betona att för att barns rättigheter ska få reellt genomslag krävs att de åtgärder som vidtas i bekämpandet av våld och utsatthet är kunskaps- och evidensbaserade. Fakultetsnämnden noterar att det i direktiven till utredningen påpekas att det krävs mer kunskap bland annat om hur utbrett hedersrelaterat våld och förtryck är och hur dessa normer och värderingar påverkar både dem som utsätter och dem som utsätts. Det påpekas också att det krävs en heltäckande och ändamålsenlig lagstiftning som speglar problemets allvar.³ Fakultetsnämnden ser positivt på förslag om kunskapshöjande åtgärder samt på att frågor om utsatthet hanteras genom breda helhetsgrepp över rättsområdes- och verksamhetsgränser. Våld och utsatthet är kunskapsmässigt komplexa områden, både juridiskt och empiriskt. I ett långsiktigt och strategiskt arbete mot våld och utsatthet krävs att kunskap sammanställs och tillgängliggörs.⁴

Mot bakgrund av dessa utgångspunkter kommenteras i det följande några av de förslag som presenteras i betänkandet.

¹ För vissa reflektioner avseende detta se Leviner, P. (2025) Social barnavård i (rättslig) förändring – från social tjänst och frivillighet till social kontroll och utökat tvång, i Dahlin, M., Juth, N. och Sjöström, S. (Red.), *Tvång på gott och ont – En forskningsantologi om tvång i välfärden*, Iustus Förlag, Uppsala,

² Johansson, S. (2011) Rätt, makt och institutionell förändring. En kritisk analys av myndigheters samverkan i barnahus. Lunds universitet, Johansson, S. (2017) Power dynamics in Barnahus collaboration. In: Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E., Kaldal, A. (eds) *Collaborating Against Child Abuse*. Palgrave Macmillan, Ponnert, L. (2024) Accumulated Silence When “Passing the Buck”: Organisational Tensions in Child Welfare Investigations. In: Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (Eds.) *Justice and Recovery for Victimised Children. Institutional Tensions in Nordic and European Barnahus Models*. Palgrave Macmillan, pp. 113–139.

³ Dir. 2024:8 s. 2.

⁴ Jfr och se vidare de åtgärder som förslås i *Frihet från våld, förtryck och utnyttjande* (SOU 2025:28).

Konkreta synpunkter på vissa av utredningens förslag

Personkretsen i straffbestämmelsen om barnäktenskapsbrott

Som påpekats inledningsvis är det i frågor som rör barn och barns utsatthet av vikt att undersöka och se till vilka åtgärder som reellt skyddar barn. Fakultetsnämnden delar utredningens bedömning att kretsen av personer som kan hållas straffrättsligt ansvariga för att en person tillåts att gifta sig före 18 års ålder inte behöver utvidgas. Den nuvarande bestämmelsen tar sikte på den krets av personer som har ett bestämmande inflytande över barnet, vilket i detta hänseende inte är begränsat till vårdnadshavare. Det finns utrymme i bestämmelsen att göra bedömningar avseende personkretsen utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. Bestämmelsens konstruktion följer den s.k. garantlärans struktur och innebär att de personer som befunnit sig i en position och situation där de reellt haft möjlighet att motverka ett sådant äktenskap är inom personkretsen. Under vissa omständigheter kan också andra personer som på olika sätt deltagit i en process som lett till att barn ingår ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse hållas ansvariga enligt reglerna om medverkan. Det kan också noteras att om de förslag som lagts fram i prop. 2024/25:189 *Kriminalisering av oskuldskontroller, oskuldsintyg och oskuldsingrepp* genomförs utvidgas det kriminaliserade området till att omfatta underlåtenhet att avslöja eller förhindra äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott.

Äktenskapstvång, vilseledande till äktenskapsresa och gärningar på förfälet

I utredningen föreslås att straffbestämmelserna om äktenskapstvång och vilseledande till äktenskapsresa utvidgas till att omfatta fler situationer än i dag för att lagstiftningen mot ofrivilliga äktenskap ska vara heltäckande. Utredningen föreslår att (i) bestämmelsen om äktenskapstvång ska utvidgas till att omfatta även den som genom vilseledande angående att ett äktenskap ingås eller förutsättningarna för äktenskapets upplösning förmår en person att ingå ett äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse, (ii) bestämmelsen om vilseledande till äktenskapsresa ska utvidgas till att omfatta även de situationer där en person genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmås att resa till en annan stat än den där han eller hon bor i syfte att personen ska utsättas för äktenskapstvång eller barnäktenskapsbrott.

I tillägg föreslås att (iii) brottsbeteckningen ändras till äktenskapsresebrott, och att (iv) en ny straffbestämmelse om äktenskapsresebrott mot barn införs i ett nytt andra stycke i 4 kap. 4 d § brottsbalken. Bestämmelsen ska enligt förslaget omfatta den som begår en sådan gärning som avses i bestämmelsen om äktenskapsresebrott mot en person som inte har fyllt 18 år samt den som i annat fall förmår eller tillåter en person som inte har fyllt 18 år att resa till en annan stat i syfte att personen ska utsättas för barnäktenskapsbrott. Bestämmelsen ska gälla även om den som begår en sådan gärning inte haft uppsåt till, men varit oaktsam beträffande omständigheten att den andra personen inte fyllt 18 år. I utredningen förs fram att kretsen av personer som kan hållas straffrättsligt ansvariga för äktenskapsresebrott mot barn därmed kommer att överensstämma med kretsen av personer som kan hållas straffrättsligt ansvariga för barnäktenskapsbrott och behöver därutöver inte utvidgas ytterligare.

Fakultetsnämnden instämmer med utredningens bedömning och noterar att det med nuvarande lagstiftning finns risk att vissa gärningar som är klandervärda faller utanför det kriminaliserade området. Fakultetsnämnden vill emellertid framhålla att det inte är enkelt att ha översikt över alla repressiva ändringar som sker från lagstiftarhåll och att ett samlat helhetsgrepp behövs. Det är exempelvis inte helt tydligt hur de förslag som läggs fram i betänkandet förhåller sig till lagrådsremissen om kriminalisering av psykiskt våld.⁵ Om en kriminalisering av psykiskt våld genomförs, är det möjligt att vissa gärningar som skulle omfattas av nykriminalisering i enlighet med nuvarande betänkande även utgör psykiskt våld. Fakultetsnämnden vill föra fram att det kan finnas överlappande aspekter som behöver beaktas i det fortsatta arbetet.

Kriminalisering av tvång att vara kvar i ett äktenskap

I utredningen diskuteras om tvång att vara kvar i ett äktenskap bör kriminaliseras. Utredningens bedömning är att någon sådan kriminalisering inte bör införas. Fakultetsnämnden anser att frågan behöver utredas vidare, lämpligen, så som också lyfts fram i betänkandet, även detta inom ramen för den utredning om psykiskt våld som redan pågår. När tvång och utsatthet förekommer i nära relationer kan det ta olika former och uttryck. Tvång och utsatthet förekommer också i flera kontexter. Att förmås stanna kvar i en oönskad relation kan innebära särskilda utmaningar. Vissa särskilda utmaningar med att befinna sig i nära relationer eller i beroendeställning har uppmärksammats i förhållande till de kriminaliseringar som tar sikte på ingående av äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelse, exempelvis genom att straffbudet som tar sikte på äktenskapstvång kan överträdas på olika sätt, bland annat genom utnyttjande av personens utsatta belägenhet. Att ingå äktenskap innebär som huvudregel att vissa rättsverkningar uppstår. Att förmås stanna kvar i ett äktenskap kan innebära olägenheter, exempelvis genom att ekonomisk kontroll kan pågå utan någon större insyn. Fakultetsnämnden delar utredningens bedömning att en kriminalisering av tvång att stanna kvar i ett äktenskap kan leda till konkurrensfrågor och tillämpningssvårigheter, men anser det angeläget att frågan om hur denna utsatthet bäst hanteras bör beaktas i kommande lagstiftningsarbete.

Höjning av straffskalor

Det kan noteras att betänkandet till stor del fokuserar på att höja straffskalorna för vissa hedersrelaterade brott. Bland annat föreslås att straffskalorna för äktenskapstvång och barnäktenskapsbrott ska skärpas på så sätt att minimistrafvet höjs till fängelse i sex månader och maximistrafvet höjs till fängelse i sex år. Även straffskalan för äktenskapsresebrott föreslås ändras på så sätt att det för brottet stadgas fängelse i högst fyra år. Straffskärpningarna motiveras huvudsakligen genom brottens allvarlighetsgrad och genom klandervärdhetsresonemang. Straffskärpningarna får ses som ett led i den alltmer repressiva straffrätten, eller kriminalpolitiken. Eftersom också påföljdssystemet föreslås förändras och straffen generellt skärpas genom SOU 2025:66 *En straffreform* är det en utmaning att i detta skede kommentera dessa specifika straffskärpningar. Fakultetsnämnden avstår från att närmare kommentera de straffskärpningar som föreslås i detta betänkande, eftersom det är nödvändigt med en överordnad och samlad syn på straffskärpningarna.

⁵ Utkast till lagrådsremiss – En särskild straffbestämmelse för psykiskt våld.

Vikten av ett helhetsgrepp och samordning över rättsområden

Det kriminaliserade området vad gäller våld och utsatthet i nära relation har ökat de senaste decennierna. Kriminalisering innebär viktiga signaler och kan bidra till att utsatta gruppers rätt till skydd från exempelvis våld och övergrepp stärks. En kriminalisering kan bidra till att samhällsproblem uppmärksammas, att individers utsatthet kommer till samhällets kännedom och att brottsoffer får upprättelse, stöd och skydd. Såsom förts fram är emellertid vikten av ett helhetsgrepp betydande särskilt när åtgärder rör barn, men också när åtgärder rör andra personer som befinner sig i utsatta situationer.

Det kriminaliserade området omfattar på olika sätt gärningar som tar sikte både på ingående av äktenskap och äktenskapsliknande förbindelser samt gärningar på förfäktat där risken för att vissa straffrättsliga effekter relaterade till äktenskap och äktenskapsliknande förbindelser inträder hanteras. Det kriminaliserade området är i detta hänseende således relativt omfattande och förslag om att utöka detta har lagts fram. Vissa gärningar som faller inom det kriminaliserade området kan få rättsverkningar inom andra rättsområden än det straffrättsliga. Några exempel kan lyftas här. När ett ofrivilligt men giltigt äktenskap kommit till stånd aktualiseras äktenskapsbalkens (ÄktB) regler. En vigselförrättning är att anse som ogiltig om inte vissa krav är uppfyllda, exempelvis om någon av parterna inte ger till känna att de samtycker till äktenskapet (4:2 ÄktB). En vigsel kan också vara ogiltig om en parts äktenskapsvilja har brustit i så grundläggande hänseenden att det är uppenbart att ett samtycke över huvud taget inte har förelegat trots att parten gett sitt samtycke till att ingå äktenskapet vid vigseln, (NJA 2010 s. 648). En vigsel som ingåtts genom tvång kan således vara giltig och därmed kan ett äktenskap vara för handen. Äktenskap upplöses genom äktenskapsskillnad eller när någon av makarna avlider (1:5 ÄktB). När det görs sannolikt att ett äktenskap ingåtts genom tvång eller om någon av makarna var under 18 år har den maken rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid (5:5 ÄktB),⁶ men när en vigsel är giltig och ett äktenskap föreligger inträder vissa rättsverkningar såsom rätten till bodelning och som huvudregel likadelning av makarnas giftorättsgods (9, 10 och 11 kap. ÄktB). Att någon tvingas in i ett äktenskap kan således få, ibland långtgående, familjerättsliga följdverkningar av ekonomisk karaktär.

Det kan också noteras att en äktenskapsliknande förbindelse, under vissa omständigheter, innebära att sambolagens reglering aktualiseras. Några särskilda civilrättsliga regler finns inte avseende samboförhållanden som inte ingåtts frivilligt.⁷ När ett samboförhållande föreligger inträder, som huvudregel, en rätt att begära bodelning av samboegendom (8 § sambolagen). En ofrivillig äktenskapsliknande förbindelse kan således också, under vissa omständigheter, leda till familjerättsliga följdverkningar av ekonomisk karaktär.

⁶ Betänketiden är för närvarande under utredning, se Dir. 2024:107 Stärkt skydd för den som vill separera – nya regler om bodelning och betänketid.

⁷ Högsta domstolen har emellertid lämnat utrymme för att subjektiva aspekter kan ha betydelse för när ett samboförhållande anses föreligga, se NJA 2022 s. 645 ”Samborna på Sollerön”, dock inte för när det anses avslutat, se Högsta domstolens dom, 2025-03-27, mål nr T 6320-23.

Fakultetsnämnden vill betona att det är av vikt att hantera även de oönskade effekter som har inträtt. I forskning och även i myndighetssammanhang har företeelsen såsom s.k. ”eftervåld” och s.k. ”ekonomiskt våld” uppmärksammas.⁸ Det har också tillsatts en utredning vars syfte är att säkerställa en välfungerande, effektiv och rättssäker ordning för personer som vill separera och att motverka ekonomiskt våld.⁹ Fakultetsnämnden ser det som angeläget att i kommande lagstiftningsarbete inkludera olika rättsområden på ett samordnat och kunskapsbaserat sätt.

Förbud mot erkännande av vissa äktenskap

Fakultetsnämnden noterar att detta är femte gången på drygt 20 år som regeringen återkommer till frågan om erkännande av utländska äktenskap och föreslår ändringar i 1 kap. 8 a § IÄL. Frågan om erkännande av utländska barnäktenskap, polygama äktenskap, fullmaktsäktenskap, kusinäktenskap m.m. och vilka rättsverkningar som dessa ska tillerkännas är svår och det finns anledning att anta att regeringen om ytterligare några år kommer att återkomma till frågan.

Den kritik som framförts mot tidigare förslag, bland annat från denna fakultetsnämnd, har tagit sikte på att det huvudsakligen handlar om s.k. signalpolitik och att det är tveksamt i vad mån lagstiftningen verkligen skyddar dem som regeringen säger sig vilja skydda. Proportionaliteten i icke-erkännandepincipen har ifrågasatts. Vidare har förenligheten med Europakonventionen och EU-rätten ifrågasatts. Det är därför värdefullt att utredningen nu öppnar för att synliggöra att det är själva civilståndet som sådant som inte erkänns men att det kan finnas möjlighet att erkänna vissa skyddande rättsverkningar av ett äktenskap. Den insikten har tidigare föranlett 2 § andra stycket IFL enligt vilket faderskapspresumtionen inte görs beroende av att äktenskapet mellan barnets föräldrar erkänns. Enligt fakultetsnämndens förmenande kan det finnas anledning till en mer nyanserad inställning till frågan om erkännande av äktenskapets rättsverkningar än den mycket restriktiva syn som det föreslagna kravet på synnerliga skäl ger uttryck för. Eftersom ogiltigheten i sig skickar den önskade signalen om samhällets avståndstagande kan det finnas skäl att närmare överväga om inte möjligheten att ge äktenskapet vissa rättsverkningar bör tillämpas på ett mer nyanserat eller i vart fall mindre restriktivt sätt. Exempelvis skulle man kunna sänka kravet från synnerliga till särskilda skäl, om det överhuvudtaget ska ställas upp särskilda skäl. Man får därvid beakta att äktenskapets rättsverkningar syftar till att skydda svagare part.

Sannolikheten att den svenska hållningen mot äktenskap i strid med svenska äktenskaps hinder skulle klara en prövning enligt EU-rätten och/eller Europakonventionen skulle öka om vi hade samma principiella inställning till inhemska äktenskap som ingått i strid med ett äktenskapshinder. Utgångspunkten är dock att ett i Sverige ingånget äktenskap alltid är giltigt (med vissa undantag som nämnden pekat på ovan) men att make kan begära äktenskapsskillnad utan föregående betänketid och att även allmän åklagare kan föra talan om äktenskapsskillnad, (5:5 ÄktB). Ett sådant äktenskap får dock fullt ut alla rättsverkningar. Enligt Fakultetsnämndens uppfattning bör en likabehandling av inhemska och utländska äktenskap övervägas.

⁸ Se exempelvis Riksrevisionens granskningsrapport, Statens insatser mot ekonomiskt våld i nära relationer (RiR 2025:6).

⁹ Dir. 2024:107 Stärkt skydd för den som vill separera – nya regler om bodelning och betänketid.

Sammanfattning och avslutning

Sammanfattningsvis vill Fakultetsnämnden betona att när åtgärder som rör familjeförhållanden och (frivilliga eller ofrivilliga) relationer utreds och föreslås är det av särskild vikt att det sker genom ett samordnat, kunskaps- och evidensbaserat, arbete över rättsområdes- och myndighetsgränser där utsatta personers helhetssituation beaktas. Det gäller särskilt när frågor rör barn.

Remissvaret har på fakultetsnämndens uppdrag beslutats av prodekanus, professor Pernilla Leviner. Yttrandet har beretts av docent Annika Suominen, juris doktor Emelie Kankaanpää Thell och professor Michael Hellner. Docent Annika Suominen och juris doktor Emelie Kankaanpää Thell har haft ansvar för huvudsakliga delar av yttrandet. Professor Michael Hellner har haft särskilt ansvar för avsnittet om förbud mot erkännande av vissa äktenskap. Föredragande har varit utredare Karolina Alveryd. Yttrandet har expedierats av Juridiska fakultetskansliet.

Pernilla Leviner

Karolina Alveryd